

VRIJHEID

Serie nieuwe gaven van de Geest

Soms is vrijheid iets waar je voor moet vechten.
Soms is vrijheid iets waar je voor moet liefhebben.

Voor ik verder praat eerst dit: voel eens met de toppen van je vingers op je pols of in je hals. Of als je met z'n tweeën zit te kijken: voel het bij elkaar. Kun je de puls voelen, de stuwende kracht van je hart? Dit is niet alleen jouw hartenklop. Het is het sap van het Grote Leven dat door je heen ruist, altijd, wat er ook voor gedachten, ervaringen of emoties zijn. Deze stroom was er al voor jij er was en zal er nog zijn als je weer bent verdwenen. Het is leven dat je ontvangt, dat door je heen gaat en je weer door kunt geven.

Dedoem dedoem dedoem dedoem.

Mooi hè?

En als je nu geen zin meer hebt om het vervolg van mijn verhaal te horen omdat je liever naar je eigen geklop en gesuis luistert, dan mag dat. Je hebt de kern al te pakken.

Zusters en broeders, lieve mede-wijnrankjes,

Het is begin mei. Over een paar dagen herdenken we de doden en vieren we de vrijheid. Straks zingt Jelle Leistra De rebbe leert de kinderen schrijven, een traditioneel Jiddisch liedje, vertaald door Willem Wilmink. We luisteren ernaar als een eerbetoon aan alle slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog, de joodse in het bijzonder. Wat is er sinds 1945 veel gebeurd. En wat is het goed om te weten waar we vandaan komen. Dat systemen, zelfs hele landen kunnen ontsporen. Dat mensen tot vreselijke én grootse dingen in staat zijn. Dat eerlijke wetten en een goed functionerende rechtsstaat van het grootste belang zijn om in vrijheid te leven. Dat vrijheid niet vanzelfsprekend is en dat we er soms voor moeten vechten.

Na de bevrijding, het herstel van de rechtsstaat en de wederopbouw kwam er eind jaren zestig nog een bevrijdingsbeweging op gang, een ingrijpende culturele omslag. Vrijheid is sindsdien vooral een persoonlijke kwestie geworden: de ruimte om te zijn wie je bent, om te doen waar je zin in hebt, jezelf te uiten, te vrijen met wie je wilt. De vrijheid om je eigen leven vorm te geven, ongeacht je afkomst, geslacht, kleur, geaardheid: wij zijn het normaal gaan vinden. Maar het was ongehoord voor vrijwel alle mensen tot onze tijd in dit deel van de wereld.

Het is niet zo dat deze twee bevrijdingen voltooid zijn. De dreiging van fascisme en totalitaire leiders is er nog. De toeslagenaffaire bewijst dat de rechtsstaat kwetsbaar is, zelfs in ons land. En nog steeds bedreigen racisme, seksisme en homofobie de individuele vrijheid van mensen. Maar tegelijk worden in deze tijd ook de schaduwkanten van de vrijheid zichtbaar. Ik noem er twee: angst en eenzaamheid. De ruimte die je hebt kan zo open en vrij zijn. Hoe moet je richting kiezen? Of weet je welke keuzes de juiste zijn? Wat waar is? Wat je kunt geloven? Bij wie je hoort? Wie of wat jouw 'ware zelf' is?

We zijn als individuen nogal overvraagd geraakt. Is het niet vreemd en alarmerend dat in het rijkste en veiligste land ooit zo veel mensen burnout raken, psychisch kwetsbaar zijn, verslaafd of eenzaam? 43% van ons krijgt ooit te maken met een psychische aandoening. In 2016 gaf 43% van de bevolking aan eenzaamheid te ervaren, 10% zelfs in zware mate. Ik vraag me af hoe het in deze coronatijd met hen gaat.

De vrijheid die we hebben kan voelen als een leegte waar jij betekenis aan moet geven. Het is toch jouw leven? Dat lukt misschien nog wel als het leven op rolletjes loopt, maar als je gezondheid hapert, een geliefde sterft, een droom in duigen valt, de dood nadert, je vermalen raakt door een overheidsdienst of als een pandemie de samenleving stil zet – dan kan vrijheid een last zijn.

Heeft u nog een vinger aan de pols? *Dedoem dedoem.*

De lezingen die u hoorde staan op het Bijbelse leesrooster van vandaag. Als ik word uitgenodigd om mee te werken aan een viering en een suggestie mag doen voor een lezing, dan sla ik eerst dat rooster op. Ik gebruik mijn vrijheid graag om me te laten gezeggen. En het leuke is: meestal bevatten de Bijbelteksten van de dag opmerkingen die me niet lekker zitten, die ik niet goed versta of waar ik verzet tegen voel. Jezus zegt in deze evangelietekst bijvoorbeeld snoeihard – letterlijk ja: 'Ik ben de ware wijnstok. Jullie zijn de ranken. Wie niet in mij blijft wordt afgeknipt, weggegooid en verbrand.'

Is dat wat wij zijn? Wijnranken die alleen wat waard zijn als we vastzitten aan de wijnstok? Als ik mijn spontane verzet bekijk, dan hoor ik de moderne Nederlander in mijzelf, verontwaardigd, zoals zo vaak. 'Ik maak toch zeker zelf wel uit van welke wijnstok ik ben en hoe ik vruchtbaar wil zijn!'

Als ik nauwkeuriger naar de tekst kijk, dan merk ik allereerst op dat uit het evangelie van Johannes komt. In dat boek is eigenlijk niet zozeer de mens Jezus aan het woord, zoals in de andere drie evangelies, maar veeleer de Christus, de logos, de eerstgeschapene. Het verhaal van Johannes is veeleer een beeldende vorm van theologie. In deze metaforiek is God de wijnbouwer, degene die de wijnstok heeft geplant, zoals hij of zij alles heeft geschapen en in het bestaan roept. God is als Pauline in *De tuin van Pauline*, een lied van Karel Eykman en Harry Bannink dat we zojuist hoorden. Wij zijn haar planten.

De wijnstok – Christus – staat voor de schepping. Wijn staat voor het leven zelf, de bezielende kracht, de vreugde. Zoals Noach na de zondvloed een verbond sloot en meteen daarna een wijngaard plantte. Zoals Jezus bij zijn afscheidsmaaltijd brood brak en daarna wijn ronddeelde.

Nu is Johannes een ernstige auteur die graag voorname woorden gebruikt. Je zou de tekst ook wat luchtiger kunnen verwoorden. Dan zou er zoiets staan als: 'Geloof niet dat je op jezelf staat, dat je alleen jouw leven leidt. Je verdort op je eentje en kunt geen vrucht dragen. Maar als je verbonden blijft met wat er al door je heen stroomt – *dedoem dedoem* – dan kom je tot bloei, dan creëer je, heb je over! Blijf dus in de Grote Sapstroom! Wees sappige mensen!'

Dat klinkt lekker hè? Maar hoe ziet dat eruit? Daar gaat de eerste lezing over, uit de eerste brief van Johannes.

De eerste christenen leefden vanuit de vrijheid van de kinderen Gods, wordt wel gezegd. De christelijke opvatting van vrijheid is wel vreemd. Enerzijds relativeert het wetten en regels. Dat begon al bij Jezus, die zich liet dopen door die rare snoeshaan bij de rivier, die genas op sabbat, onreine mensen aanraakte en de omvangrijke joodse wet terugbracht tot één dubbelgebod: houd van God met alles wat je hebt en van de naaste als van jezelf. Daarom relativeerden zijn volgelingen de grenzen tussen man en vrouw, jood en heiden, rijk en arm, vrije en slaaf, mijn en dijn. We zijn allemaal samen lichaam van Christus, geloofden zij.

Aan de ene kant leefden Jezus en de eerste gemeenten dus een enorme vrijheid voor – en tegelijk legden ze steeds ook aandacht bij de verbondenheid met elkaar en met God – de sapstroom – en bij concreet gedrag – de vruchten. Vrijheid is niet de hoogste waarde, maar wordt omvat door liefdevol denken en liefdevol doen. In de samenvatting van Augustinus, een paar eeuwen later: 'Bemin en doe wat je wilt'.

Dat klinkt mooi, maar valt niet mee. Het is veel makkelijker om duidelijke regels en wetten te stellen dan om te verwachten dat iedereen zich oefent in liefdevol kijken en doen. Dat iedereen zich afstemt op elkaar, op de stem van het eigen hart en op God.

De vrijheid van de kinderen Gods is vrijheid voor gevorderden. Je kunt er niet voor vechten, want je kunt liefde niet afdwingen. Je kunt er wel van leven – *kedoem kedoem* – en je kunt het doen.

Wat dat laatste betreft nog een troostrijke gedachte. Want liefde doen kan zo ontmoedigend zijn voor mensen die het nieuws volgen. Er is zoveel zinloos kwaad in de wereld. De Engelse dominicaan Timothy Radcliffe geeft daar een tip voor in zijn laatste boek *Alive in God* – het boek komt in het najaar in vertaling uit. Hij zegt: doe zinloos goed. Stel daden die in zichzelf goed en liefdevol zijn, zonder iets te willen oplossen of terug te verwachten. Misschien zoals een gezonde rank druiven maakt zonder te weten of die vruchten worden opgegeten door mensen of vogels, of dat het krenten of rozijnen worden.

Laat dus de sappigheid die je krijgt haar werk doen en deel ervan.

Wat een vrijheid!

Arjan Broers